

Nr 177.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inrättande av en baltisk-geodetisk kommission m. m.; given Stockholms slott den 19 februari 1926.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Majestäts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Olof Olsson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 februari 1926.

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LINDERS, SCHLYTER, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Departementschefen, statsrådet Olsson anför, efter gemensam beredning med cheferna för försvars- och jordbruksdepartementen:

Sverige har sedan århundraden tagit del i åtskilliga internationella geodetiska företag. Sålunda stödde svensken Celsius genom sitt verksamma bistånd i hög grad utförandet av den gradmätning i Lappland, vilken år 1736 verkställdes på föranstaltande av franska akademien. Vid den skandinavisk—ryska gradmätningen från Donau till Hammerfest utfördes vidare mätningarna för det svenska triangelnätets del åren 1845—1850 av N. H. Selander.

Inrättande av
en baltisk-
geodetisk
kommission
m. m.

Bihang till riksdagens protokoll 1926. 1 saml. 149 häft. (Nr 177—179.)

Såsom jag haft anledning erinra under punkt 33 av bilagan åttonde huvudtiteln till 1926 års statsverksproposition var Sverige vidare sedan år 1864 anslutet till associationen för den internationella jordmätningen och, när denna associations överenskommelse utlöpte med utgången av år 1916, till en de neutrala staternas jordmätningssociation. Denna association efterträddes så småningom av den till det internationella forskningsrådet anslutna unionen för geodesi och geofysik. Sedan riksdagen i enlighet med Kungl. Maj:ts därom framlagda förslag (prop. 217/1923) anvisat medel för bestridande av de på Sverige ankommande årsavgifterna för år 1923 till ifrågakvarande union, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 1 juni 1923 vetenskapsakademien att å Sveriges vägnar tillkännagiva anslutning till nämnda internationella union. Även under de följande åren hava av riksdagen anslag anvisats för ifrågakvarande ändamål.

Av de nu anförda korta notiserna framgår Sveriges deltagande i det internationella geodetiska arbetet sedan århundraden. Flera av dessa mätningföretag hava emellertid utförts till större delen utefter Sveriges gräns eller utanför den.

Nu har emellertid förslag blivit väckt om Sveriges deltagande i ett nytt geodetiskt företag, som på det mest ingående sätt berör Sveriges triangelmätningssystem och vad därmed sammanhänger i hela södra Sverige från Öresund till Ålands hav.

Initiativet till detta företag togs under sommaren 1924 på den geodetiska konferensen i Helsingfors, på vilken närvaro representanter för — utom Sverige — Estland, Finland, Lettland, Litauen, Polen och Tyskland.

Sverige representerades där av professorn vid generalstaben K. D. P. Rosén, som den 12 juli 1924 till Kungl. Maj:t ingivit en berättelse över kongressen och därvid bland annat anförde följande:

I det mellanfolkliga företag, som nu förestår, ingår Sveriges egna mätningar med vida större vidd och vikt än vad förut skett i den svenska geodetiska historien. Samtidigt har härvidlag den svenska delen ett dominerande vetenskapligt intresse på grund av den sekulära landhöjning, som länge — sedan Celsius och Svedenborg — utgjort ett föremål för in- och utländska forskares uppmärksamhet och intresserade studium. Skandinavien är sålunda en av de platser eller kanske den plats på jordytan, där man har största utsikt att ernå närmare kännedom om jordskorpan vertikala rörelser.

Men det baltisk-geodetiska mätningföretaget har samtidigt en praktisk läggning. De triangelkedjor, som mätas, skola uttryckligen i möjligaste mån anpassas efter de behov, som land- och sjökartorna kräva. Den brist på överensstämmelse mellan de olika kartorna, som konstaterats för sjökartornas del av särskild och genast i ögonen fallande betydelse, skall nu bliva hävd. Närmast gäller då detta sjökorten för Östersjöns södra del, dess trånga sund och gränshav. Sveriges sjögränser i såväl Ålands hav som Öresund och främst detta förstnämnda går på ett sjöterritorium, som för

Sveriges del mer än för de övriga baltiska staterna kräver ett samarbete på det sjökartografiska området.

Det är sålunda både den teoretisk-vetenskapliga och praktisk-kartografiska delen av den baltisk-geodetiska kommissionens verksamhet och betydelse, som med särskild tyngd påvilar Sverige. Det är säkerligen med hänsyn härtill som kommissionen har insatt Sveriges representant i sin styrelse som president.

Vad den formella utformningen av företaget beträffar torde genom general-sekreteraren, professor Ilmari Bonsdorff i Helsingfors, framställning komma att ske till respektive regeringar. Kostnaden för Sveriges del torde väl först då böra närmare angivas. Men redan nu kan erinras därom, att planen för det kostsammaste företaget, triangelmätningen, redan förut för Sveriges del är fastställd och ej torde behöva lida större ändring för detta företags skull. Enbart kartverkets behov av geodetisk grundval för kartväsendet kräver huvuddelen av dessa arbeten. — Ett vid Helsingfors-kongressen fattat preliminärt beslut om Ölandsbasens användning som etalloneringsbas beror givetvis på om nödiga medel härför av Sverige anslås, men jag har vågat giva uttryck åt min personliga förhoppning, att Sverige skulle åtaga sig denna kostnad — ett tack för de många olika utländska vetenskapliga institutioners hjälp, som svenska forskare åtnjutit, och som för oss inbesparat eljest nödiga inhemska anstalter.

Professor Rosén slutade med att giva uttryck åt förhoppningen om de svenska statsmakternas uppmuntran och stöd för den baltisk-geodetiska kommissionen och dess kulturella uppgift att i fredligt samarbete för vetenskap och praktisk kartografi föra tillsamman de stater, som Östersjön här förenar, till lösande av en klart geografiskt utformad uppgift.

I skrivelse till utrikesdepartementet den 24 oktober 1924 meddelade där-efter Finlands beskickning i Stockholm, att den finsk-baltiska geodetiska och geodetisk-astronomiska konferens, som ägt rum i Helsingfors sommaren 1924, beslutat att till finska regeringen hemställa, det en ständig baltisk-geodetisk kommission måtte inrättas på tio år. Dennas uppgift skulle vara att övervaka de gemensamma geodetisk-astronomiska arbetena runtom Östersjön.

Varje regering skulle till kommissionen förordna en röstberättigad medlem samt ett nödigt antal experter, vilka icke vore röstberättigade. Tillsvidare, intill dess någon regering därom annat bestämde, skulle denna i kommissionen representeras av dess befullmäktigade röstberättigade delegerade i Helsingfors. Kommissionen skulle sammanträda en gång om året i något av traktatländerna, och kommissionens ärenden skulle handhavas av en ordförande, en vice ordförande samt en generalsekreterare, vilka för tre år åt gången väljas av kommissionen vid dess sammanträde.

Det årliga anslaget hade beräknats till 2,500 dollars, varav för tryckningskostnader samt räkne- och kansliarbeten skulle användas 2,000 dollars och för generalsekreterarens avlöning 500 dollars. De gemensamma kostnaderna skulle av de olika staterna bestridas sålunda, att Sverige, Tyskland och Finland skulle erlägga 500 dollars samt Polen, Lettland, Lithauen och Estland 250 dollars.

I anslutning till det sålunda anförda förfrågade sig beskickningen — på uppdrag av ministeriet för utrikesärendena i Helsingfors — huruvida Sverige vore villigt att deltaga i en sådan kommission.

Med överlämnande av exemplar i fransk och tysk text av förslag till överenskommelse mellan länderna omkring Östersjön angående inrättande av en permanent baltisk-geodetisk kommission begärde därefter härvarande finske minister upplysning, huruvida Sverige vore villigt deltaga i den föreslagna kommissionen samt att erhålla del av de anmärkningar, som från svensk sida möjligen kunde framställas mot förslaget.

Enär senare framgått att nämnda förslags franska och tyska texter icke i formellt hänseende stämde överens, översände utrikesdepartementet med skrivelse den 30 april 1925 till ecklesiastikdepartementet ett av Finlands beskickning i Stockholm ingivet, i Finland utarbetat förslag till överenskommelse, likaledes i fransk och tysk text.

Beträffande det närmare innehållet i nämnda förslag till överenskommelse, vilket i sina huvuddrag överensstämmer med vad som av Finlands beskickning i Stockholm anförts i dess ovanberörda skrivelse den 24 oktober 1924, anhåller jag att få hänvisa till handlingarna i ärendet.

I ärendet har *vetenskapsakademien* dels infordrat yttrande av sina ledamöter professorerna friherre G. de Geer och H. von Zeipel, dels anmodat svenska nationalkommittén för geodesi och geofysik att förebringa ytterligare utredning.

Professorerna de Geer och v. Zeipel hava understrukt nödvändigheten av att frågan utredes så omsorgsfullt och mångsidigt som möjligt:

Det synes sålunda vara lämpligt att utreda omfattningen och arten av andra internationella geodetiska företag, i vilka Sverige har att deltaga, liksom även förhållandena mellan dessa senare och det nya företaget. Vidare borde utredning förebbringas angående kostnaden för de ifrågasatta komparationsarbetena på Öland och för alla övriga extra kostnader på Sveriges andel.

Nationalkommittén för geodesi och geofysik har för sin del förordat Sveriges anslutning till den föreslagna kommissionen och därvid anført huvudsakligen följande.

De andra internationella företag, i vilka Sverige har att deltaga, äro i främsta rummet den internationella unionen för geodesi och geofysik, vilken helt och hållet övertagit den förutvarande internationella jordmätningens roll, och till vilken *vetenskapsakademien*, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, den 1 juni 1923 tillkännagivit Sveriges anslutning. Bland de av denna union planerade arbeten, som beröra vårt land, må särskilt nämnas uppmätningen av en meridianbåge ifrån Ishavet till Medelhavet, om möjligt förlängd ända till Afrika, och vilken skulle gå igenom Norge, Sverige, Finland, Estland, Lettland, Lithauen, Polen, Tjeckoslovakien, Rumänien, Jugoslavien och Grekland, och för vilket ändamål vid den internationella unionens första generalkonferens i Rom år 1922 tillsattes en kommission, som vid unionens andra

generalkonferens i Madrid 1924 förklarade sig permanent, och i vilken Sveriges representant invaldes. Förhållandet mellan detta företag och det nu föreslagna torde vara det, att trianguleringarna genom Estland, Lettland samt en mindre del av Finland och Lithauen, skulle komma att vara gemensamma för båda samt hela den baltiska triangelkedjan till stöd för nämnda gradbåge.

Vad kostnaderna för Sveriges deltagande i den baltisk-geodetiska kommissionen beträffar, så torde — förutom vad som i förslaget till konvention nämnes angående årliga bidragen till täckande av kostnaderna för kommissionen, kostnaderna för Sveriges egna arbeten och för deras tryckning, samt för Sveriges delegerade — dessa inskränka sig till kostnaderna för internationella komparationer vid den geodetiska basen på Öland, som av professorn vid generalstaben beräknas till 1,000 kronor årligen. Dessutom kan en kostnad på omkring 3,000 kronor förutses för en sammankomst av denna kommission, avsedd att äga rum i Sverige år 1926.

Det har framhållits, att Sverige genom att ingå i den baltiska kommissionen skulle bliva ett stöd för de nybildade staterna på andra sidan Östersjön vid påbörjandet av deras nationella geodetiska arbeten.

Till sist må meddelas, att numera endast Sveriges beslut torde återstå, för att den baltisk-geodetiska kommissionen skall bliva fulltalig, sedan enligt erhållet meddelande från Den danske Gradmaaling den danska regeringen principiellt beslutit sig för att medverka vid upprättandet av den baltisk-geodetiska kommissionen.

I utlåtande den 14 oktober 1925 har därefter vetenskapsakademien för sin del förordat Sveriges anslutning till kommissionen.

I ett av *chefen för rikets allmänna kartverk* samt *chefen för sjökarteverket* den 19 december 1925 avgivet gemensamt utlåtande hava dessa — under framhållande av den stora betydelsen i internationellt vetenskapligt avseende av ett sammanhängande, efter enhetliga grunder bedrivit geodetiskt arbete av ifrågasatt art runt Östersjön och icke mindre av dess praktiska värde för sjökortsutgivningen — förordat Sveriges anslutning till kommissionen.

Till stöd härför hava de anfört huvudsakligen följande:

Av det vid konferensen i Helsingfors förda protokollet framgå konturerna av det arbete, som förestår den baltisk-geodetiska kommissionen, med större eller mindre tydlighet. Under det att beslut redan fattats i vissa frågor om arbetets gestaltning, hava andra dylika i oavgjort skick dels överlämnats till kommissionens ständiga utskott, vilket fungerar provisoriskt i avvaktan på de olika ländernas definitiva anslutning, dels förbehållits kommissionens framtida avgörande. Av intresse vid ärendets behandling är det inflytande, Sveriges anslutning till överenskommelsen kan få på landets allmänna kartarbeten.

I vad beträffar de officiella landkartorna torde den föreslagna sammanlutningen för Sveriges del bliva utan praktiskt inflytande. Chefen för sjökarteverket vill däremot betona den utomordentligt stora rent praktiskt kartografiska betydelsen för åvägabringandet av enhetlighet i sjökortsmaterialet över Östersjön som det ifrågasatta geodetiska samarbetet kan erhålla.

I avseende på arbetenas gestaltning torde, vad sjökarteverket beträffar,

kommissionens verksamhet icke öva inflytande på annat sätt, än att som nyss nämnts en enhetlig och säker geodetisk grund genom densamma erhålles för framtida sjökortsutgivning över Östersjön. Däremot torde kommissionens arbete icke bliva helt utan inverkan på sättet för de geodetiska arbetenas bedrivande vid rikets allmänna kartverk, vilket det tillkommer att för Sveriges del bidra till läggandet av nämnda grund. Visserligen skulle Sveriges anslutning till kommissionen icke medföra någon omläggning av den hittills följda planen för det grundläggande geodetiska arbetets bedrivande, men det torde dock bliva nödvändigt att i vissa arbetsdetaljer taga hänsyn till kommissionens beslut, vilket kan tänkas innebära ökning i arbetskostnader eller arbetsprestation.

De på konferensen i Helsingfors fattade besluten lämna, som ovan antydes, icke tillräcklig ledning för en verklig beräkning av deras inverkan på allmänna kartverkets arbeten i avseende å kvantitativ arbetsprestation och kostnadsökning, vartill kommer att framtida kommissionsbeslut äro okända. Redan nu kan emellertid sägas, att konsekvenserna av de fattade besluten angående fordringar på instrument och observationsmetoder vid redan igång varande arbeten bliva av ringa omfattning. Däremot skulle införandet av för kartverket nya arbeten, såsom tyngdkraftmätningar, längd- och azimutbestämningar på flertalet 1. ordningens triangelpunkter samt ny precisionsavvägning kräva ökad personal och betydande nya anslag för utrustning och arbetenas bedrivande. Ett beslut att ställa Ölandsbasen till förfogande för de anslutna länderna såsom jämförelsebas skulle, enligt vid geodetiska avdelningen gjort överslag, nödvändiggöra, dels att en av avdelningens tjänstemän under de kortare perioder, då främlingarna besökte basen, deltog i arbetena därstädes, dels att ett extra anslag om i medeltal 1,000 kronor för år beviljades kartverket under den tid överenskommelsen gäller, närmare bestämt från och med budgetåret 1926—1927 till och med budgetåret 1937—1938. Härvid har antagits, att de besökande själva bära kostnaderna för vid mätningen erforderlig handräckning utöver två hantlangare liksom för eget uppehåll vid basen och erforderliga resor.

Av mellanfolkliga hänsyn och för befrämjande av det uppställda målet, enhetlighet i arbetet, synes Sverige, därest anslutning sker, icke kunna undandraga sig att bära möjligen ökade kostnader, där dessa hålla sig inom måttliga gränser. Å andra sidan bör en anslutning för landet icke innebära tvång att underkasta sig kommissionsbeslut, som skulle leda till ett avsevärt fördröjande eller fördyrande av allmänna kartverkets arbeten.

Vid konferensen i Helsingfors år 1924 fattades tvenne beslut, vilkas verkställighet är beroende av de därav berörda ländernas gillande och bekräftelse. Den 1 juli beslöt konferensen sålunda definitivt att antaga rikets allmänna kartverks längdbas på Öland till gemensam jämförelsebas. Om de ekonomiska konsekvenserna härav för Sveriges del har ovan uttalande skett. Icke minst med hänsyn till det tillmötesgående av besluktad art, som tidigare vid flera tillfällen kommit Sverige till del i utlandet, torde basen ifråga böra ställas till förfogande för ändamålet.

Jämlikt en av Finlands beskickning i Stockholm den 24 november 1925 till utrikesdepartementet överlämnad P. M. hava numera åtskilliga svar ingått på det av Finlands regering tidigare utsända förslaget till konvention.

Finlands regering hade sålunda för egen del anmält, att densamma skulle

biträda konventionen i den händelse att de övriga vid konferensen i Helsingfors representerade staterna även skulle ansluta sig.

I november 1924 hade Tysklands regering anmält sin beredvillighet att taga del i den föreslagna kommissionens bildande under förutsättning att även övriga Östersjöstater deltog. I mars 1925 hade Lithauens regering meddelat, att den godkänt förslaget utan förbehåll. Samtidigt hade Lithauen ställt till kommissionens förfogande sitt årsbidrag för 1925. I maj 1925 hade Lettlands regering anmält, att densamma utan förbehåll biträdde förslaget, och ställde samtidigt till förfogande sitt årsbidrag för 1925. I juli 1925 hade Estlands regering anmält sitt godkännande av förslaget och överlämnat sin kvot i kostnaderna för 1925. Likaså i juli 1925 hade Danmarks regering anmält, att den biträdde konventionen under förbehåll att övriga Östersjöstater godkände densamma och att riksdagen beviljade nödiga medel. I november 1925 hade Polens regering meddelat, att densamma utan förbehåll godkände förslaget och samtidigt ställt sin andel i kostnaderna för 1925 till förfogande.

Härefter yttras i nämnda P. M.:

Hittills hava sålunda sju Östersjöstater anmält sin anslutning till konventionen. Endast från Sverige saknar man ännu svar, varför konventionen ännu ej kunnat slutgiltigt undertecknas. Enligt vad man i Finland på enskild väg inhämtat, torde dröjsmålet med svaret från Sverige icke bero på att man här vore ohågad att ansluta sig till konventionen, utan enbart därpå att ärendet icke ännu hunnit slutbehandlas. Flera skäl föreligga emellertid, som gjorde det synnerligen önskvärt, att Sveriges svar avgavs före utgången av år 1925. Dels nämnes i konventionsförslaget, som redan godkänts av 7 stater, att de anslutna staternas ekonomiska förpliktelser, oberoende av konventionens ratifikation, inträda från den 1 januari 1925, och hava på grund härav redan fyra stater ställt till kommissionens förfogande sin andel för 1925, och även för Finlands vidkommande har medel för detta år beviljats. Dels planeras redan i flera länder och hava delvis t. o. m. påbörjats sådana geodetiska arbeten, som ingå i det för kommissionen förutsatta arbetsprogrammet. För önskvärdheten av Sveriges snara anslutning till konventionen talar ytterligare, att konferensen i Helsingfors valde Sveriges representant, professor K. D. P. Rosén, till den blivande kommissionens ordförande.

Genom beslut den 23 december 1925 förklarade Kungl. Maj:t Sig vilja framdeles meddela beslut angående ställande av rikets allmänna kartverks längdbas på Öland till förfogande såsom jämförelsebas för de till ifrågasvarande baltisk-geodetiska kommission anslutna länderna ävensom angående därav föranledda kostnader för Sveriges vidkommande.

Vidare bemyndigade Kungl. Maj:t sin minister i Helsingfors att å Sveriges vägnar tillkännagiva anslutning till samma kommission enligt det vid utrikesdepartementets ovanberörda skrivelse den 30 april 1925 fogade förslaget till överenskommelse.

Tillika anbefallde Kungl. Maj:t statskontoret att från det under riksstatens åttonde huvudtitel uppförda reservationsanslaget till extra utgifter till chefen för utrikesdepartementets personal- och administrativa avdelning på anmälan utbetala ett belopp, motsvarande 500 dollars, att användas för bestridande av den på Sverige belöpande andelen av de gemensamma kostnaderna under år 1925 för nämnda kommission.

Departement-
schefen.

Av den av mig i det föregående lämnade utförliga redogörelsen torde framgå, att de arbeten, som äro avsedda att utföras av den baltisk-geodetiska kommissionen, i väsentlig grad beröra svenska intressen. På mitt förslag har också Kungl. Maj:t tillkännagivit Sveriges anslutning till kommissionen ifråga, i samband varmed årsavgiften för år 1925 blivit av tillgängliga medel erlagd.

Då det emellertid gäller en utgift, som är avsedd att upprepas under en följd av år, har jag ansett, att frågan om bidrag till kommissionens arbeten m. m. bör underställas riksdagens prövning. På Sveriges andel skulle komma det årliga bidraget av 500 dollars eller i runt tal 1,875 kronor. Härjämte har föreslagits ett belopp av 1,000 kronor att användas till att ställa den s. k. Ölandsbasen till förfogande av de anslutna länderna. Mot detta belopp, som skulle användas till bekostande av erforderlig handräckning och härav föranledda resor för kartverkets tjänstemän, har jag intet att erinra. Sammanlagt skulle alltså behövas 2,875 kronor. Skulle genom ändring av dollarkursen eller av annan anledning beloppet visa sig otillräckligt, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att av tillgängliga medel tillskjuta vad som ytterligare erfordras.

Enligt vad jag inhämtat av statsrådet och chefen för finansdepartementet kan tackning för ovannämnda belopp beredas å budgeten.

I anslutning till vad jag nu anfört, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för bestridande av kostnaderna för Sveriges anslutning till den baltisk-geodetiska kommissionen under år 1926 och vissa i samband därmed stående utgifter för budgetåret 1926—1927 anvisa ett *extra* anslag av 2,875 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

E. Meurling.